

משמעויות אותיות ומילות יחס בפירושי "העמק דבר" לנצי"ב

אותיות ומילים המורות על זיקה וקשר בין הפועל לעצם או בין שני עצמים קרויות: אותיות יחס - בכל"ם, ומילות יחס כגון: את, על, אל, בין, מן וכד'. משמעויות מגוונות יש לכל אות או מילת יחס והדבר תלוי בהקשרו. התייחסותו הפרשנית של הנצי"ב לאחדות מאותיות ומילות היחס נובעת מצרכים פרשניים יחודיים כדלהלן:

- א. כדי לכתוב פירוש חדש, בתחום הלשון, בהגות או בהלכה.
- ב. כדי לדחות אלטרנטיבות פרשניות.
- ג. כדי ליישב חריגה מכללי הלשון.
- ד. כדי לעמוד על הבחנות לשוניות בהשתנות אות או מילת היחס לאותו פועל או לאותו שם.

בפרק זה נתייחס למשמעויות אחדות של אותיות היחס: בל"ם, ולמילות יחס הבאות עם פעלים או שמות בהשוואה לאותם פעלים עם אותיות יחס, כגון: קרא ל-קרא אל; יצא ל-יצא אל; לחם ב-לחם עם; ענה ב-ענה ל; כחש ב-כחש ל; רכל ב-רכל ל-. כמו כן נראה את ביאוריו של הנצי"ב למילת היחס "על" בכתובים אחדים.

אות היחס למ"ד

לאות היחס למ"ד הבאה לפני שם עצם או שם תואר או שם פועל, יש הוראות רבות ומגוונות¹. נציין להלן כמה מהוראותיה בפירושי הנצי"ב שיש בהן מחידושיו, אם באספקט הלשוני ההלכתי או באספקט המחשבת-תיאולוגי.

אספקט לשוני - למ"ד הסיבה והגרימה

1. בר' ל"ג, יז: ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת...
חז"ל במס' מגילה פירשו שיעקב וביתו עשו בסכות שנה ומחצה. לדעת הנצי"ב, פירושם זה מבוסס על הריאליה שאין עושים סוכת למקנה אלא גדרות

1. ראה מילון וכן קונקורדנציה לתני"ך של אי אבן שושן.

צאן. ומהו איפוא הפירוש של "ולמקנהו עשה סכות"?
"א.א. ע"כ ה"י עשה מצדה ונני סכת, לשני ימות הק"ו. ואחר שכן, על כרחי
הכרה: 'ולמקנהו' - בשביל סיבת מקנהו, משום הכי נתעכב כל כך בדרך ולא ה"י
לאביו, ואלא לא לביית-אל להקיס נרו, הכל היה משום מקנהו, שהבין צרכים לננו כל
כך".

ובכן, בהגיע יעקב לתחומי אי"י נשתהה שנה ומחצה כדי לטפל בצאנו העיף
בחורף, הבית שימש לו ולביתו, ובשני ימות הקיץ הסכות שימשו לו למשכן.
לכאורה, תמיהה היא: האם בגלל צאן מתעכב יעקב מלהגיע לאביו, ועוד לעכב
נדרו מלעשותו מהר בבית אל?!

כאן מבחין הנצי"ב בין מהירות הליכתו מחרן לגבול הארץ ובין ההשתהות
בסכות. לארץ ישראל יש למהר גם יאלץ אדם להפקיד את הטיפול בצאן בידי
אחרים, כדוגמת אברהם שהפקיד את לוט בן אחיו בדרכו מחרן לאי"י, להתנהל
לאטו עם הצאן עד לאי"י אך בהגיעם לאי"י, אברהם עצמו דוחה עפ"י דין כמה
ממדות החסידות והזריות כדי לטפל במקנהו². כך היה הדבר גם בשובו
ממצרים לכנען שחש והודרו בדרכו עד לנגב אי"י ומשם ועד בית אל: "וילך
למסעיו..." שפירושו: "התעכב בדרך למסעיו של המרעה... וחש לשמירת המקנה".

2. שמי' י"ד, כח: וישבו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה
הבאים אחריהם בים.

לדעת רש"י אות היחס למי"ד בראש השם "לכל חיל פרעה" יתירה היא³
ובאה "לתיקון הלשון". אין הנצי"ב מקבל גישה זו של אות יתירה ומפרשה
כלמי"ד הסיבה והגרימה, כך:

"הכי פירושו משום הכי נשטפו הסוסים א"ע שהיו שטים בטוב וא"כ היו יכולים לתפור,
אלא משום "חיל פרעה" שבאו אחורי הרכב והסוסים. משום שמתחילה הלכו בכבוד
וחזו החיל עוברים למשוק האה את הרכב, ומשום זה לא יכלו הסוסים לשוט בחסרה כי
חיל עמרו לפניהם. ומהו דיוק לשון אלף - משום כל חיל...".

3. ברי' מ"ה, א: ולא יכול יוסף להתאפק לכל הניצבים ויקרא הוציאו כל איש
מעלי.

הע"ד: "לא יכלו מסני הניצבים עליו, שהרי ירא מוכרח לומר: אשר מכתם אותי הנה', ולא
יכול להתאפק ע"י ילכו מצדק".

2. ראה דברי הנצי"ב לברי י"ב, ה; לברי י"ג, ג ולדבי ג', יט.
3. כמו בשמות כ"ז, ג: "לכל כליו", וכן "לכל כל המשכן לכל עבודתו" (שמי כ"ז, יט) וכן:
"ויתדותם ומיתריהם לכל כליהם" (במי ד', לב).

למ"ד התכלית ברצף של שמות העומדים ביחוס דומה

בכלל ר"ח באיילת השחר למלבי"ם, הוא כותב:

"מדרך הלשון שאות היחוס הבא על השמות הבאים ביחוס אחד, יבוא כפול עם כל שם ושם, כמו: 'ישע' ה' אל הבל ואל מנחתו (ברי' ד', ד); 'את שם ואת חס ואת יפתי' (ברי' ו', ט); 'יבקר ובצאן ובין ובשכר' (דבי י"ד, כו)".

חריגויות מכלל לשוני זה נצרכות לביאור⁴. נאיר דוגמא אחת מביאורי הנצי"ב:

בר' מ"ה, ח: ...וישימני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומושל בכל ארץ מצרים. עפ"י הכלל דלעיל, אות היחס למ"ד הבאה כאן לפני שרשרת שמות התואר שבפסוקנו, הייתה צריכה להתמיד ולהכתב גם בשם האחרון - ולמושל, כמו לאב ולאדון! על כך כותב הנצי"ב:

"*שמו* בכל ארץ מצרים. ה^הת^הר^הו^הת ^הל^הי^הח ^הל^הפ^הר^הע^הה ^הל^הכ^הל ^הב^הי^הת^הו ^הו^המ^הו^הש^הל ^הב^הכ^הל ^הא^הר^הץ ^המ^הצ^הר^הי^הם. ו^המ^הו^הש^הל ^הכ^הל ^הא^הר^הץ ^המ^הצ^הר^הי^הם ^הו^הר^הק ^המ^הח^הו^הר^הא ^הא^הח^הר^הת, ^הכ^המו ^הר^הכ^הת^הי^הב: ^הו^הל^הא^הד^הו^הן ^הש^הו^ה, ^הה^הי^הי^הן: ^הע^הנ^הן ^הש^הו^ה...".

תכלית שילוחו של יוסף מכנען למצרים ע"י ה' היא כדי שיהיה לאב - חבר ופטרונו לפרעה, לאדון לכל ביתו - שיהיו נכנעים לדעתו אך לא כאדון הרודה בעבדיו [ולאדון] מושל בכל ארץ מצרים - כאדון העושה כרצונו בעבדיו. הנצי"ב מושך איפוא את התיבה "לאדון" בהמשכה קדמית, בבחינת מושך עצמו ואחר עמו, ומתקבל הצירוף: "ולאדון מושל" שהוא מבטא סמכותיות יתר, ובכך הצד הלשוני בא על יישובו וכללו המקובל.

פעלים זהים עם למ"ד או "אל"

הנצי"ב מבחין בין פעלים זהים הבאים בצירוף אות היחס למ"ד או מילת היחס "אל" כדוגמת: קרא ל - קרא אל; יצא ל - יצא אל.

4. גם חז"ל היו ערים לתופעה לשונית זו וביארוה. ראה דבריו של המלבי"ם בכלל ר"ח ובפרשת שמיני סי' קט"ז, קלי"ד ובפרשת בחוקותי סי' מ"ט, קי"ט; מלבי"ם לוי' ט"ז, ג; פרי שמיני, סי' ע"א ועוד.

קרא ל - קרא אל

קריאה לפלוני היא בשני פנים. אחד, כאשר המוזמן אינו נוכח לפני הקורא ושולח לקרוא לו. במצב זה הצירוף הוא "קרא לי". זוהי קריאה פחותת ערך בעיני הקורא כלפי המוזמן, או כלפי אדם שמצופה ממנו לוותר על דבר מה. לעומת זאת, הצירוף "קרא אל" משמעו שהמוזמן נמצא בסביבת הקורא ובכל זאת קוראהו בשמו כדי להאיר לו פנים של אהבה וכבוד.⁵

יצא ל - יצא אל

יציאה ממקום מסוים למקום אחר רחוק מובעת בצירוף "יצא ל-", זאת לעומת יציאה למקום קרוב הצירוף הלשוני הוא "יצא אל". כדברי הנצי"ב לוי י"ד, ג:

"...לפון אל' אמן סמוך לחוף, אחורי החומה, אבל המצורע אס"ט לא היה מופטר
אלא לא להיות כחומה ורשאי היה לישב חוץ לחומה, מ"מ מסתמא הליק הרחק מאדם
הסר כרי לא יטיק באוירו..."⁶

כך הדבר גם במשפט שמני: "ואל אישך תשוקתך", "לאישך תשוקתך", כפי שכותב הנצי"ב בביאורו לברי ג, טז: "ואל אישך תשוקתך. לפי הפשט האשה משתוקקת תמיד שתהא נושאת חן בעיני אישה. וזהו דיוק הלשון: 'אל אישך', ולא כתיב 'לאישך'.

מילת היחס "אל" מביעה קירבה מרובה יותר מאשר אות היחס "ל" כך כאן, מכיון שהאישה רוצה מאוד ומשתוקקת לקירבת בעלה, לכן כתוב: "ואל אישך תשוקתך".

למ"ד התכלית - ביאור תיאולוגי

אחת מהוראותיה הידועות של למ"ד היחס היא תכלית. למ"ד זו באה לפני השם או לפני מקור נסמך בפעלים⁷. נציין דוגמא מעניינת בפירוש הנצי"ב שיש בה עניין גם לתפיסת עולם דתית, בדבי די, ב: "לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמור את מצות ה' אלהיכם...". המפרשים תמיהו על חלקו השני של פסוק זה. אזהרה של בל תוסיף ברורה

5. ראה העי"ד לויקרא א', א; שמי ח', כא ועוד.

6. וראה עוד העי"ד לבמד' ה', ג.

7. ראה למשל: ברי כ"ח, כ: לחם לאכול ובגד ללבוש; ברי מ"א, לו: והיה האכל לפקדון; שמי י"ד, יד: הי ילחם לכם; ברי י"ח, יט: ושמרו דרך ה' לעשות...

על רקע זה שאדם, בקוצר ראייתו, עלול לחשוב שכול הוספה היא בבחינת "כל המרבה הרי זה משובח" והתורה מגבילה אותו, אך איסור: "לא תגרעו" פשוט הוא, ומה חידשה התורה!

לדעת הנצי"ב, אין מדובר כאן בביטול אחת ממצוות התורה, אלא בגירעון מסוג מיוחד, כאשר אדם מתכוון להשיג ביתר שאת את עצם מטרת המצוה, שהיא הדביקות בה' ועיי"כ בא לידי גרעון של אחת מהלכות תושבע"פ כדי "לשמור את מצוות ה'". הלמ"ד של "לשמר" היא למי"ד התכלית, דהיינו: כדי לשמור⁸.

דוגמא נוספת הקשורה לדיני טומאה וטהרה מצאנו בפירוש הנצי"ב לבמי י"ט, יז:

"ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי".
הע"ד: "מטא. בשביל הטמא, דהנשא אסר חטאת על צורק טמא. הוא מטמא ואח"כ הוא טוסא את האסר. משום הכי כפי לקיחה בשביל צורק הטמא על הטמא".

רק נשיאת אפר פרה אדומה לצורך טיהור הטמא משאירה את האפר בסגולתו לטהר עוד טמאים אך הנושאו סתם, האפר נפסל.

מן/מ' הסיבה

לאות היחס מיי"ם או מילת היחס "מן" הבאות בראש שמות או פעלים או מיליות יש משמעויות רבות ומגוונות⁹. אחת ההוראות עליה עמד הנצי"ב בכמה מפירושו היא מיי"ם הסיבה. ביאורו במקומות אלה נצרכו כדי לא לטעות בביאור אלטרנטיבי.

1. שמי' ב', כג: ...וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלוקים מן העבודה.

על פניו, מילת היחס "מן" בפסוקנו יכולה להתפרש במשמעות של: מתוך, תוך כדי העבודה הקשה היו נאנחים. לא כך פירש הנצי"ב:

"וימת מלך מצרים. והיה באותו יום יום מנוחה מן העבודה, כדרך האלוכה, שהיו כל שרי כרעה טרוקים בהספדו, ופי את עבדיו העבדים הניחו בפה היום, אפי ואנחו בני ישראל מן העבודה. שבכל הימים לא הניחו להם לחקור ולהתייעץ על צוניהם ולהתאנח על מה מקוצר רוח ומעבודה קשה, אבל בפה היום היו מתאנחים ע"פ הרבה מה יהיה בסופם, וכי לעולם יהיה כן ח"ו".

8. ראה: נ' לייבוביץ, עיונים בספר דברים, ירושלים תשנ"ד, עמ' 51-52.

9. ראה קונקורדנציה ומילון של אי אבן שושן.

משלוש סיבות אין הנצי"ב מפרש "מן העבודה" - מתוך העבודה:

- א. במות המלך, נהנו מיום מנוחה ולא עבדו.
- ב. בימי עבודה, לא היה להם פנאי לחשוב על מצבם העגום ולהתאנח כי שרי פרעה לא הניחו להם.
- ג. אם אנחתם הייתה מתוך עמל העבודה, המקרא צריך לנסח את סוף הפסוק בצורה תחבירית אחרת: 'ותעל שועתם מן העבודה אל האלוקים!'
לכן, אנחתם באה מסיבת העבודה התמידית עליה נתנו דעתם ביום המנוחה לו זכו עם מות פרעה.

2. **שמ' ל"ד, ל:** וירא אהרון וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו ויראו מגשת אליו.

הפשט הנראה לעין של 'מ"ם' היחס בשם הפועל מְגַשֵּׁת הוא: מ"ם השלילה שלא, לבלתי גשת אליו¹⁰. לא כך פירש הנצי"ב:

"ויראו מגשת אליו". 'לגשת' מ"ב, 'שיראו' ל"גשת אליו! וכן אינו מרזיק בסמוך: 'וישובו אליו' - וילכו אליו מ"ב, 'שהרי' ע"כ לא באו כלל, ואיך שייך לשון וישובו!
אלא ל"ג דמתחילה נתקראו וניסאו אליו ואח"כ נתייראו וחזרו לאחור מ"ב וחררה שכל עליהם. ומרזיק עתה לשון המקרא: 'ויראו מגשת אליו' - ממה שניסאו אליו מ"ב וזכרו וזכרו לאחור, וכאשר קרא אליהם מ"ב וישובו אליו' ונתייבב רעתם..."

ובכן, בתחילה כן נתקברו למשה אך בראותם כי קרן עור פני משה, נרתעו מפחד אחורה ואחזתם יראה בסיבת גישתם אליו עד שהרגיעם משה וקראם אליו ואז וישובו אליו.

3. **שמ' ל"ד, לג:** ויכל משה מדבר איתם ויתן על פניו מסוה.

הנצי"ב מבחין בין "דבר אל" ל"דבר את". דבר אל = מסירת דברים באופן חד כיווני ממש לבני ישראל, ואילו "לדבר את" משמעו דיון ומשא מתן הדדי בין הצדדים, כאן בין משה לישראל¹¹. כך למשל, לפני מותו: "ויכל משה לדבר... אל כל ישראל" (דב' ל"ב, מה) - הוא דיבר ובני ישראל שמעו עד שהגיעה שעתו למות ואז הפסיק, ואילו בפסוקנו: ויכל משה מדבר איתם היה לימוד הדדי בין משה לישראל. הפסקת הלימוד היתה לא ביוזמת משה: "אלא שלא היו יכולים ישראל לעמוד אצלו יותר והפסיקו המה הדיבור באותה שעה, משום הכי, הכא כתיב "מדבר איתם - בשביל שהם דיברו להפסיק".

10. כמו: ברי כ"ז, א: ותכהין עיניו מראות; שמי י"ד, ה: שלחנו את ישראל מעבדנו; שמו"א ט"ו, כג: וימאסך ממך; ישי ה', ו: ועל העבים אצוה מהמטיר עליו.

11. ראה עוד העי"ד לבמי ג', א: ביום דבר ה' את משה.

"מן" כתואר פועל במשמעות של מחוץ

במ' י"ג, לג: ושם ראינו את הנפילים בני ענק מן הנפילים...
יתור לשון יש בפסוק, ודיו למקרא לכתוב "ושם ראינו את הנפילים בני ענק"
ולמה חזר "מן הנפילים"?
רוב הפרשנים¹² פירשו את מילת היחס "מן" שבפסוקנו במשמעותה
הפשוטה, מתוך, מאת, אך הנצי"ב מסביר שהמרגלים סיפרו על יושבי הארץ
שנולדו וגדלו בה, וכן על העם, הם אנשי חיל שנבחרו מכל הארצות צבא שכיר
שהיו אנשי מידות מצויינים, וכן ראו את הנפילים שגם הם נשכרו ולא נולדו
בארץ וכן ראו: "בני ענק מן הנפילים". לְבַד הנפילים עצמם, היה אחד מיוחד
בהם שמו ענק והיו בניו ידועים לגיבורי כח".
מילת היחס "מן" באה בהוראת חוץ מ, מלבד הנפילים שהוזכרו לפני כן היו
גם בני האיש ענק שבניו היו ידועים כאנשים גיבורי כוח.

מי"ם לציון תחילת הזמן

שמ' י"ז, טז: ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לד' בעמלק מדור דור.
הע"ד: מדר דר, לרור דור מיבס"י! אלא להורות כי לא נסתה נסיה לה החיזוק, אלא מדר
דור הקודם, והיין נסתה שבא אברהם אבינו בסולם, החל להוריר השכינה למטה, והנסתה החלה
להתנצל ולנחוס עס כוח הטבה לפי הדור.

כדי להימנע מהאלטרנטיבה הפרשנית שמדור דור = לדור דור ויהיה הפירוש
שמלחמת ההשגחה בתפיסת עולם טבעית תחל ממלחמת עמלק ואילך, כתב
הנצי"ב שהמיי"ם היא ציון לתחילת הדבר מבחינת הזמן, "משעה שבא אברהם
אבינו לעולם".

בית היחס

לאות היחס ביי"ת הבאה בראש שמות או פעלים או מליות יש משמעויות
רבות¹³. הנצי"ב מתייחס בביאוריו לביי"ת היחס כדי לעמת אותו פועל שבא עם
אותיות/מילות יחס שונות, כמו לחם ב- לעומת לחם עם, ענה ב - ענה ל, כחש ב
- כחש ל, רכל ב - רכל ל וכד'.
- כחש ל, רכל ב - רכל ל וכד'.

12. ראה התייחסות הפרשנים: רשבי"ם, רמב"ן, ראבי"ע, ספורנו ועוד.

13. ראה קונקורדנציה לתני"ך ומילון אבן שושן.

לחם ב - לחם עם

שמי' י"ז, טז: ואמר כי יד על כס יה מלחמה לדי בעמלק מדור דור. הפועל לחם, במשמעות של לערוך קרב, לצאת למלחמה, מופיע בתנייך מעט בבנין קל ולרוב בבנין נפעל¹⁴. הוא בא בצירוף אותיות/מילות יחס שונות, כמו לחם את, לחם אל, לחם ב, לחם ל, לחם על, לחם עם. מלבד הצירף "לחם ל" שמשמעו להלחם עבור או בשביל האחר, שאר הצירופים קרובים בהוראתם - להלחם נגד האחר.

הנצי"ב, עושה, בכל זאת, הבחנה בין לחם ב- לעומת לחם עם:
"מלחמה לדי' בעמלק. השחתו הפרטית יהי נלחם בכוח הטבע תמידי, ורקר המלחמה תלוי בכוח ישראל. וכתוב בעמלק ולא עם עמלק, כי עם עמלק וכוחו - יצירה של חק"ה הוא, אלא ככ רצונו ית' שתוא השחתו והטבע נלחמים תדיר".

עמלק הוא הנציג המובהק של התנהלות העולם ע"ד הטבע ולא ע"י ההשגחה העליונה שהחלה באברהם אבינו ש"החל להוריד השכינה למטה וההשגחה החלה להתנוצץ וללחום עם כוח הטבע לפי הדור" אין ה' נלחם עם אומת עמלק, אלא במה שהיא מייצגת. מידת ההצלחה של מלחמה זו תלויה בכל דור ודור וזהו: 'מלחמה לדי' בעמלק מדור דור' זוהי מלחמה אידיאולוגית של תפיסות עולם וזהו "מלחמה ב-" לעומת "מלחמה עם" שהכוונה לתיגרה וקרב פיסי בין שני צדדים.

ענה ב - ענה ל-

שמי' כ', יג: לא תענה ברעך עד שקר. השם "עד" האמור בפסוק כוונתו לשם עצם מופשט - עדות, כמו בצירוף "גלעד" שתורגם "יגר שהדותא" ולא תורגם ל"יגר שהדא" (ברי' ל"א, מז). ניתן לפרש את הצירוף "לא תענה ברעך" בשתי משמעויות:
א. לא תענה לרעך, כלומר במה שנוגע לרעך אסור להעיד עדות שקר ויש איסור מיוחד כלפי רעך דווקא ביחס לסתם שקר שנצטווינו: "מדבר שקר תרחק".
ב. ביית היחס "ברעך" בהוראה של: באמצעות, על ידי¹⁵ ומשמעות הפסוק יתפרש כפירוש הרמב"ם בהלי' עדות פי"ז הי"י:

14. בבנין קל שלוש פעמים: תהי ניו: ב-ג; ליה, א. ובבנין נפעל בא 169 פעמים.
15. במשמעות זו, ראה למשל: במי' י"ג, כג; כ"ב, כז; יהוי' י"ג, כב; שמו"א י"ט, ט.

"...ברעך - עיי רעך, היינו ששמע מחברו ומגיד שראה בעיניו. וההוכחה לזה הפירוש הוא מדכתיב: 'לא תענה' ולא כתיב: 'לא תעיד' או לא תקום עד שקר', אלא ענייה משמעו: אחר עד הקודמו...". גם לשון ברעך ולא כתיב לרעך, משמעו כפי הרמב"ם.

כחש ב - כחש ל

וי' ה', כא: נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמתו בפקדון או בתשומת יד...

לדעת הנצי"ב, "כחש ב" משמעו לכפור בדבר שהזולת תובע, כלומר ההכחשה והכפירה באה כתגובה לדברי עמיתו התובעו. בעמיתו - באמצעות עמיתו¹⁶, לעומת זאת "כחש ל" משמעו לכפור בדבר מיוזמת הכופר גם ללא שתבעו עמיתו¹⁷.

"וכחשבעמיתו וכו'... והיה ראוי לכתוב "וכחש לעמיתו" אלא... כי בעמיתו - ע"י עמיתו, היינו שתבעו וכחשו ken כי כא לא תבעו".

רכיל ב - רכיל ל -

וי' י"ט, טז: לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך אני ה'. השורש "רכיל" משמעו להעביר לזולת דברים ששמע מאדם אחר. העברה זו הרי היא כמסחר, כמרכולת, אלא שבמקרה זה, המצוטט נתון לסכנה מצד מקבל הרכילות וזהו לדעת הנצי"ב לא תלך רכיל בעמך" - עיי עמך, כדבריו: "לא תלך רכיל בעמך. עם עמך וכמשייכ לעיל פי' הרמב"ם הלכות עדות פי"ז משמעות 'לא תענה ברעך' - עם עמך...".

בי"ת היחס לציון אופן

שמ' ה', יט: ויראו שוטרי בני ישראל אותם ברע... בניגוד לרש"י ואחרים שפירשו את מילת היחס "אותם" כמופנית לבני ישראל: "את חבריהם הנרדים על ידם. ברע. ראו אותם ברעה וצרה..." הרבה פרשנים¹⁸, וביניהם הנצי"ב, פירשו אותם - את עצמם כמופנית כלפי השוטרים

16. ראה עוד: יש' נייט, יג; וי' נייט, יא; וי' ה', כב; איוב ח', יח; ירמי ה', יב; יהוי כ"ד, כו ועוד.
17. ראה עוד: תהי י"ח, מה; ס"ו, ג; פ"א, טז; שמו"ב כ"ב, מה; איוב ל"א, כח; מל"א י"ג, יח. הבחנה דומה עושה רמבמ"ן בביאור לוי ה', כא.
18. כן: החזקוני, ראב"ע, הביאור.

עצמם¹⁹ בין כך ובין כך, אות היחס ביי"ת שבמילה "ברעד" משמעה ציון מצב²⁰ כלשון הנצי"ב: *"אלא את פנצט מאמער רע, שיהיו נצרכים להביא גשורה רעה לו"*.

מילת היחס "על"

למילת היחס "על" משמעויות רבות²¹. הנצי"ב מבהיר כמה ממשמעויותיה כדי להוציא מידי ביאורים אלטרנטיביים שאינם סבירים לדעתו:

על = באמצעות, על ידי

שמ' כ"ח, לז: ושמת אותו על פתיל תכלת והיה על המצנפת אל מול פני המצנפת יהיה.
המדובר הוא בציץ הזהב שיהא מונח כך שלא יפול מראשו של הכהן הגדול. יציבותו של הציץ תהיה "על פתיל תכלת", כאשר מילת היחס "על" משמעה: באמצעות ואינה במשמעות של תיאור מקום, למעלה.
כך גם הפירוש בשמי כ"ט, ו: ונתת את נזר הקודש על המצנפת:
"כך ביארני דראי על איין על מקומי, אלא סירישו מהמצנפת היה מנמיך את הנפר על יסוף מראשו".

על = לשם, למען

שמ' כ"ח, לב: ועשית על החושן שרשרת גבלת מעשה עבת זהב טהור.
הע"ד: "ועשית על החושן. *על* חושן ביחוד..."

על = נוסף לקודם

במ' כ"ח, י: *עולת שבת בשבתו על עולת התמיך ונסכה*.
מילת היחס "על" במשמעות של נוסף לכך או יחד עם, שכיחה בתנ"ך²². גם מילת היחס "מלבד" באה באותה משמעות.
19. כך: במ' ו', יג; וי' כ"ב, טז דבי ל"ד, ו. ראה ספרי, נשא, לב. וכן יחזי ל"ד, ח.
20. דוגמאות נוספות לביי"ת היחס הבאה בראש שמות מופשטים לתיאור אופן, ראה: שמי א', יג; י"ב, יא; במ' ל"ה, טו ועוד.
21. ראה: קונקורדנציה לתנ"ך ומילון אי אבן שושן.
22. ראה: קונקורדנציה לתנ"ך של אבן שושן, ערך "על", סעיף ה'.

בפרשת קרבנות המוספים הכתובה במדבר כ"ח-כ"ט, הוזכרו מילות יחס אלו ביחס לעולת התמיד:

"על עולת התמיד" - בהקשר למוספי שבת, ראש חודש ושבעת ימי הפסח.
"מלבד עולת התמיד" - בהקשר לשארי המוספים של שאר המועדים. חריג הוא יום ראשון של פסח בו נאמרו שני הצירופים הללו גם יחד:
"מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד" (במ' כ"ח, כג), וכן: "על עולת התמיד יעשה ונסכו" (כ"ח, כד), דבר המצביע שיש הבחנה לשונית בין שתי מילות היחס: "על" ו"מלבד"²³.

הנצי"ב קובע שהמילה "מלבד" בצירוף: "מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד" שנכתב לראשונה במוסף של יום ראשון של פסח אכן משמעו מחוץ, נוסף ל-. מוסף זה קרב אחרי קרבן התמיד של הבקר, בבחינת "תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם", כלל הנלמד מהצירוף הנ"ל. מכאן המסקנה שכל קרבן מוסף קרב תמיד לאחר עולת התמיד של שחר, אך באיזה שלב מחלקי היום הוא קרב? את זאת אנו לומדים מהצירוף: "על עולת התמיד" שכוונתו "לא לתמיד של שחר אלא תמיד של ערב. ופירוש 'על' - למעלה ממנו וקודם לו, כך הדבר בכל המוספים כולל בשבת ורי"ח שהוזכרו טרם יום א' של פסח בו הוזכר לראשונה הצירוף "על עולת התמיד".

ובכן, "מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד" מלמד שני עניינים:
א. בנוסף לעולת התמיד יש להקריב אחריה גם מוסף היום.
ב. מועד הקרבת המוסף לא מיד ובסמוך לתמיד של שחר אלא למעלה של אותו יום לפני קרבן התמיד של בין ערבים.
עפ"י מפרש הנצי"ב את התופעה:

"מקום דכתיב: על עולת התמיד לא הלכיר הכתוב אלא 'ונסכו' ולא הלכיר המנחה, מה שאין כן בכל מקום דכתיב 'מלבד עולת התמיד' הלכיר המנחה והנסכים" כי "אחר למנחתו כירוש' על עולת התמיד שהיא תמיד הערב והמוסף קודם, מיושב שסיר עלא הוצרך הכתוב שירא קודם על למנחה הבא אחר התמיד. והא דכתיב הנסך, בא למנחתו שירא המוסף קרב כמנע העת שירא קרב אחריו התמיד והנסך על כן, דאע"ג דמנחת נסכים כשר על בלילה... מכל מקום יש להקדים הנסך ביום כדי שירא בשיר, דבלילה אין אומרים שירה".

מכיוון שקרבן המוסף קרב לפני תמיד של בין ערבים וממילא המנחה קרבה לאחריו כחלק מן הקרבן, לכן לא הוזכרה המנחה כי מנתת נסכים כשרה גם בלילה" ואילו הנסך, למרות שגם הוא בא אחרי הקרבן, התורה כן מזכירה אותו, כדי להזדרז להקריבו טרם הלילה כדי שיהא בשיר, כי בלילה אין אומרים שירה.

23. כנ"ל, ערך "בד" 2, סעיף ד'.